

Vieme si ešte predstaviť svet bez máp? (a svet bez iných ľudí?)

Vyrastáme s jasnou predstavou o tom, kde sme, kde sú iní ľudia a ako dlho nám potrvá, kým sa k nim dostaneme. Žijeme obklopení obrázkami, mapami a znázorneniami sveta, preto si vieme len ťažko predstaviť, ako by sa žilo na mieste bez máp (aj keď máme bujnú fantáziu...)

Ale svet bez máp tu už bol, a ak sa zamyslíme, hneď nám napadne: Vedeli si ľudia, ktorí v ňom žili, predstaviť, aká šira je zem, po ktorej stúpajú? Že svet siaha oveľa ďalej, aj mimo toho, čo poznajú?

Je ťažké vytvárať si predstavy o ničom: ako si predstavíme niečo, čo sme nevideli? Niečo vzdialené a iné? Môžeme sa oprieť len o príbehy. O chýry, povesti, neuveriteľné historiky, záhady... Vďaka príbehom si predstavujeme, čo ešte nie je, vidíme, čo sme nevideli, a takéto obrazy nás neraz znepokojujú – prebúdajú nás! A keď sa raz prebudí zvedavosť, môže natoľko zosilnieť, že nás vyženie z miesta, kde sme sa usadili, ovládne nás natoľko, že nás postrčí na cestu.

(Tak poďme na to!)

Určite ste už počuli, že ľudská predstavivosť nemá hranice. Ani svet v dávnych časoch nemal hranice, lebo ich ešte nepoznali. Keď nevieme, kde sa niečo začína a kde končí, je to čosi nejasné, nevymedzené. Nevieme presne, čo je to. Vieme však, že je to čosi nedefinované (definovať totiž znamená vymedziť).

Ak sme chceli zistiť, čo je svet, museli sme ho celý prejsť, odhaliť nepoznané, nájsť skryté, otvoriť uzatvorené cesty, ísť v ústrety novým ľuďom, zvieratám i rastlinám. Museli sme nechať zvedavosť a túžbu po dobrodružstve zvíťaziť nad akýmkoľvek strachom. Nad strachom z nepoznaného. Nad strachom z toho, že sa nevrátíme. Strachom z toho, čo sa nám môže prihodiť. Ako sa to celé začalo? To veru nevieme. Ale môžeme si to predstaviť.

(Len si predstavte...)

Raz sa ktosi vydal na iné miesto. Vďaka tomu sa po prvý raz spojili dve miesta, ktoré jakživ prepojené neboli. Nakreslili mapu: prvú mapu. Postupne vznikali ďalšie mapy s čiastočnými informáciami o mieste, ktorému hovoríme svet. Vtedy ešte neboli prepájané všetky miesta a neboli známe hranice zemegule. Keďže naši predkovia veľa končín nepoznali, na mnohých mapách boli veľké biele miesta. Viete si predstaviť, aký pocit v niektorých ľuďoch vyvolávali tieto biele flaky - v tých, v ktorých tela zvedavosť? Najzvedavejších dobrodruhov dozaista poháňalo obrovské oduševnenie, v žalúdku ich štekľilo, ovládala ich túžba objavovať...

(To s istotou nevieme... Vieme si to však predstaviť!)

Neznáme končiny zahalené závojom, zastreté oparom, čakali, kým ich odhalia. Slová nám opäť dobre napovedajú: „odhaliť“ znamená zbaviť prikrývky, odkryť, objaviť.

Všetci bádatelia a cestovatelia prispeli k odhaľovaniu sveta i k tomu, aby sme si boli bližšie a svet bol presnejšie určený, prepojenejší a celistvejší.

Dnes poznáme presné miery zemegule: vieme, aký má priemer¹ i to, že ide o guľu trochu sploštenú na póloch.

Azda i poslepiacky nakreslíme línie pobrežia oddeľujúce oceány od pevniny kontinentov, a ak sa nás opýtajú, vieme aj, kde pramenia a ústia rieky, aké sú najvyššie hory sveta a kde sú lesy, púšte, stepi či ľadovce.

Vieme aj, kde sa nachádza Čína, Nový Zéland, Severný pól, Kapverdské ostrovy, Mys dobrej nádeje, Austrália, India, Gibraltársky i Magalhãesov prieliv, púšť Taklamakan, rieka Ganga, Kaspické more, pohorie Ural, Andy, Sumatra, sopka Chimborazo, Kuba, Patagónia a mesto Darwin.

(Toto všetko vieme. A, prirodzene, chceme vedieť viac.)

Vďaka bádateľským výpravám vymizli zo zemegule biele miesta, ale – a to je takisto dôležité – postarali sa aj o referencie a porovnávacie body. Len na ich základe môžeme povedať „táto hora je vysoká, lebo tamtá je nižšia“, „toto miesto je blízko, lebo viem o ďalšom, ktoré je ďalej“ či „toto more je rozbúrené, lebo som sa už plavil v pokojnejších vodách“.

Od chvíle, keď sme vyšli zo svojho sveta a opustili svoje miesta, akoby sme lepšie vedeli, kto sme. Akoby nám to, čo je iné – iní ľudia či iné miesta –, pomáhalo lepšie si uvedomiť svoju identitu a nepretržite sa rozvíjať.

¹ Priemerný priemer Zeme je 12 742 km, treba však mať na pamäti, že priemer obvodu rovníka je o niečo väčší ako priemer obvodu, ktorý prechádza pólmi.

JEANNE BARETOVÁ

Prvá žena v dejinách, ktorá oboplávala svet

Vo Francúzsku osemnásteho storočia bol v platnosti dekrét, ktorý zakazoval ženám vstup na kráľovské lode a nedovoľoval vedkyniam ani maliarkam zúčastniť sa na výpravách organizovaných kráľom. Jeanne Baretová sa vzoprela zákonu a riskovala život. Prezlečená za chlapca, nastúpila na L'Étoile (Hviezda), jednu z lodí, ktorá prvá oboplávala Zem v službách Francúzska.

Všetko sa začalo prechádzkou na vidieku...

Medzi vidieckymi ženami sa našli skutočné odborníčky na rastliny. Neštudovali a nemali ani prístup ku knihám, no tieto „bylinkárky“ mali mimoriadne cenné praktické vedomosti. Pracovali pre lekárnikov, chirurgov i zubárov v blízkych mestách a dodávali im suroviny na prípravu liekov.

Jeanne Baretová zrejme patrila k týmto „bylinkárkam“. Narodila sa v malej francúzskej dedinke v rodine chudobných roľníkov a možno práve vďaka bylinkárstvu sa jej cesta skrížila s jedným z najtalentovanejších francúzskych botanikov, mladým vdovcom Philibertom Commersonom.

Náhodné stretnutie na vidieku a spoločná obrovská väšeň pre rastliny stačili, aby sa Jeanne a Philibert do seba

zľúbili a začali spolu žiť: Jeanne zbierala rastliny a učila sa botaniku od Philiberta, ktorý bol v tejto oblasti čoraz známejší.

Ich pokojný život sa otriasol v základoch, keď Philiberta vymenovali za kráľovského botanika a dvojica sa musela presťahovať do Paríža. Krátko nato prišla ďalšia výzva, ktorá bola hrozbou pre ich spoločný život: Commersona pozvali na významnú expedíciu, ktorú pripravoval kráľ Ľudovít XV. a mala sa uskutočniť pod vedením Louisa Bougainvilla. Francúzi mali po prvý raz oboplávať svet, a tak si opäť upevniť postavenie po porážkach v sedemročnej vojne.

1) Circum-navegação significa "navegar à volta de"... Neste caso, do mundo. Ou seja, dar a volta ao mundo atravessando os oceanos.

V roku 1767, keď sa výprava vydala na cestu, začali vo Francúzsku vydávať prvé diely prvej encyklopédie na svete (čosi ako internet osemnásteho storočia). Boli v nich informácie o všetkom od najmodernejších technológií až po druhy prírodného sveta a dosiahli obrovský úspech. Z toho je zrejmé, že ľudia túžili dozvedieť sa viac aj o veciach, ktoré im neležali rovno pod nosom... Aj Bougainvillova výprava mala tento cieľ.

A čo teraz?

Ako bude vyzerat Jeannin život?

Commerson, prirodzene, neváhal ani sekundu a prijal pozvanie na loď. Bol to ambiciózny človek a v osemnástom storočí by málokto muž uprednostnil ľubostný život pred kariérou. Samozrejme, nebolo ľahké opustiť Jeanne, ktorá bola navyše mimoriadne šikovná a obetavá asistentka.

Dvojica si pripravila tajný plán: Commerson si až do odchodu nezohne asistenta, Jeanne sa v poslednej chvíli objaví na palube prezlečená za chlapca a ponúkne sa mu do služby. Treba riskovať!

Plán sa podarí, prichádza deň odchodu. Jeanne ostrihaná nakrátko a s obviazaným hrudníkom sa stáva Jeanom. Má pred sebou celé mesiace na mori, na palube malej nákladnej lode, kde sa tlačí vyše stovky mužov!

Ako Jeanne napadlo prezliecť sa za muža? V tých časoch chlapci bežne hrali ženské úlohy v divadelných hrách a niekedy to bolo aj opačne. Možno ju inšpirovalo aj čosi iné: ženy pirátky, o ktorých sa rozprávali neuveriteľné príbehy.

JEANNINA TRASA

1 Začiatok cesty: prístav vo francúzskom Rocheforte, február 1767

Jeanne sa zjaví v prístave, prezlečená za chlapca. Kapitán zanepožičaný množstvom batožiny si nič nevšimne...

2 Začína sa šepkať, že na palube je žena!

Jeanne chce mať pokoj, tak vyhlási, že je eunuch (vykastrovaný muž). Námorníci ju chvíľu nechajú tak.

3 Loď prekračuje rovník

Námorníci, ktorí ho prekračujú po prvý raz, prechádzajú krstom: nahých alebo sporo oblečených ich donekonečna oblievajú! Úbohý Jeanne...

4 Rio de Janeiro

V okolí tohto mesta Jeanne a Philibert urobia jeden z najväčších objavov celej cesty: nájdu dovtedy neznámu rastlinu a pokrstia ju na počesť veliteľa výpravy – je to slávna bugénillea (teraz už vieš, odkiaľ pochádza jej názov).

5 Zatmenie slnka! (25/7/1767)

Desať dní po odchode z Ria de Janeiro sú svedkami zatmenia slnka, ktoré už predpovedal astronóm na palube. Veda je úžasná!

6 Príchod na Tahiti

Možno práve tu miestni obyvatelia odhalili Jeanninu totožnosť. Tahitania sa nedali oklamať a chcú ju vyzliecť nasilu! Jeanne zachráni vojak, ktorý začuje jej zúfalé výkriky...

7 Cesta na ostrov Maurícius

Výprava sa dostáva za Veľký koralový útes a pokračuje na sever k Novej Guinei. Potom prejde cez Indický oceán na ostrov Maurícius.

8 Ostrov Maurícius

Philibert a Jeanne sa oddeľujú od výpravy a usadia sa na ostrove, kde žijú niekoľko rokov. Využijú túto príležitosť a vycestujú aj na Madagaskar.

9 Návrat do Francúzska, rok 1774

Po Commersonovej smrti sa Jeanne vydáva za francúzskeho seržanta. Vracia sa do Francúzska. O niekoľko rokov jej kráľ udeľuje penziu, ktorá jej umožňuje pohodlný život.

Záver: Len výnimočná žena sa mohla vydať na takúto cestu!

Predstava ženy prežlečenej za muža na palube lode sa nám môže zdať komická. Pre Jeanne bola však táto situácia skôr mimoriadne nepríjemná.

V skutočnosti život na mori nebol jednoduchý pre mužov ani pre ženy: priestor bol stiesnený, chýbala čerstvá strava, hygiena bola úbohá, smrdelo tam, raz bolo horúco, inokedy zima, námorníci vracali, nik nemal súkromie...

Jeanne to mala ešte zložitejšie, keďže bola jediná žena na palube a musela to udržať v tajnosti. Ako sa jej to podarilo?

Predstav si, napríklad, že námorníci vykonávali potrebu jeden vedľa druhého (samozrejme, priamo do mora!), a určite by sa im zdalo zvláštne, keby sa k nim botanikov sluha nepridal. Ako to asi Jeanne vyriešila? A keď sa chcela umyť? Po niekoľkých týždňoch na mori musela byť z toho poriadne vyčerpaná!

Jedna z najgrotesknejších postáv tejto cesty bol princ, ktorý sa vydal na more, aby utiekol pred veriteľmi. Napriek podmienkam na lodi, bol vždy dokonale upravený a oblečený podľa vtedajšej módy: zamatový oblek, kučeravá parochňa a... topánky na vysokom opätku. Obyvatelia Patagónie sa domnievali, že musí ísť o ženu, čo je dosť zábavné, keď si uvedomíme, že na palube bola žena skutočne!

Odkedy sa začalo šepkať, že je žena, vzťahy so zvyšnou posádkou sa ešte skomplikovali: Jeanne chodila stále ozbrojená a bála sa, že ju napadnú a znásilnia (podľa niektorých zdrojov k tomu raz skutočne prišlo).

Málokto uznal Baretovej zásluhy

Jeanne Baretová nezanechala žiadny denník so záznamami o svojej ceste. Škoda, bolo by veľmi zaujímavé dozvedieť sa o jej dobrodružstvách a pocitoch z prvej ruky. Napriek tomu na základe denníkov iných ľudí na palube (prirodzene, mužov) môžeme usúdiť, že šlo o silnú, odvážnu, múdru ženu, ktorá sa vedela o seba postarať.

Tu je jeden dôkaz: veliteľ Bougainville vo svojom denníku píše, že keď Jeanne odhalili a vyzvali, aby sa obhájila, odvetila, že „keď nastúpila na loď, dobre vedela, že sa vydáva na cestu okolo sveta, a takáto výprava v nej prebudila zvedavosť“.

Niet pochýb o Jeanninej oddanosti práci. Bougainville píše: „(...) Baretová bola odborníčka na botaniku, sprevádzala svojho učiteľa na všetkých výpravách za miestnou flórou, brodila sa v snehových závejoch v studených horách Magalhãesovho prielivu, nosila zásoby, zbrane, náradie i rastliny, vždy smelá a plná sily (...)“.

A čo jej životný druh?

Commerson nikdy oficiálne nepriznal, že vedel, kto je Jeanne v skutočnosti. Vraj sa jej nikdy nezastal ani jej verejne nepomohol. A je tu ešte čosi, čo púta pozornosť: zo šiestich tisícov zozbieraných druhov len jeden bol venovaný Jeanne Baretovej. Commerson ju nazval „Barentia“, neskôr sa však zistilo, že tento druh už objavili pred nimi. Môžeme teda povedať, že napriek výnimočnej práci v teréne a množstvu rastlinných druhov, ktoré Jeanne Baretová zozbierala a pravdepodobne objavila, málokto uznal jej vedecké zásluhy, a to sa týka aj jej druhu...

Spravodlivosti učinili zadosť až o dvesto rokov neskôr

V roku 2012 biológ Erica Tepeho tak ohromil Baretovej príbeh, že sa rozhodol pomenovať podľa nej novú rastlinu. Volá sa *Solanum baretiae*, má farebné kvety a nájdeme ju len v niektorých oblastiach Ekvádoru a Peru.

